

مرکز مدیریت حوزه های علمیه

مدیریت حوزه علمیه استان قم

رساله علمی سطح ۳

تفسیر آیات تبلیغ در قرآن از منظر مفسران معاصر با محوریت آیه ۳۹ سوره احزاب

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین دکتر رحمان عشریه

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد اکبری

محقق: احسان حیدری

فروردین ۱۳۹۸

چکیده

رسالت انبیاء ابلاغ پیام الهی به مردم است که از طریق تبلیغ صورت می‌گیرد. تبلیغ نقش اساسی در آموزش و ایمان بشر دارد. از دیرزمان انسان‌ها برای ابلاغ پیام‌ها و ترویج سنت‌ها از تبلیغ استفاده می‌کردند. در جوامع کنونی نیاز مبرم به آشنایی مردم به دین و فرهنگ دینی وجود دارد که با عدم تبلیغ به موقع و عدم آشنایی با روش‌ها و راهکارها نمی‌توان دین اسلام را در بین جوانان و نوجوانان ترویج کرد و آنها را به سر منزل مقصود رهنمود شد. در این رساله امر مقدس تبلیغ از منظر قرآن و دیدگاه مفسران معاصر با محوریت آیه ۳۹ سوره احزاب بررسی می‌شود که در فصل اول کلیات و مفاهیم و در فصل دوم اهمیت و جایگاه تبلیغ بیان می‌شود. در فصل سوم به اصول و مبانی تبلیغ پرداخته شده و در فصل چهارم اهداف و آثار تبلیغ تبیین شده است. در فصل پنجم شیوه‌ها و محورهای تبلیغ و در فصل ششم ویژگی‌های مبلغ بیان می‌شود. و در فصل هفتم آسیب‌شناسی تبلیغ مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد. روش تحقیق در این نوشته از نوع توصیفی و تحلیلی می‌باشد.

کلید واژه: تفسیر، مفسران معاصر، تبلیغ، سوره احزاب.

فهرست

فصل اول: کلیات و مفاهیم ۱

۱-۱- کلیات تحقیق ۲

۱-۱-۱- بیان مسئله و تعیین قلمرو آن ۲

۱-۱-۲- سوالات تحقیق ۲

۱-۱-۲-۱- سؤال اصلی ۲

۱-۱-۲-۲- سوالات فرعی ۲

۱-۱-۳- فرضیه تحقیق ۳

۱-۱-۴- اهداف و فواید تحقیق ۳

۱-۱-۵- پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش: ۴

۱-۲- مفاهیم و اصطلاحات ۴

۱-۲-۱- تبلیغ در لغت ۴

۱-۲-۲- تعریف اصطلاحی تبلیغ ۵

۱-۲-۳- واژه‌های معادل ۷

۱-۲-۳-۱- دعوت ۸

۱-۲-۳-۲- دعایه ۸

۱-۲-۳-۳- اعلام ۹

فصل دوم: اهمیت و جایگاه تبلیغ ۱۰

۲-۱- ضرورت تبلیغ ۱۱

۲-۱-۱- فرمان عقل ۱۱

۲-۱-۲- نوع دوستی ۱۱

۲-۱-۳- دعوت به حیات برتر ۱۲

۲-۱-۴- ارزش بودن تبلیغ ۱۳

- ۱۴..... ۲-۱-۵- جاوید و جهانی بودن اسلام
- ۱۵..... ۲-۱-۶- خشی سازی تبلیغات دشمن
- ۱۷..... ۲-۲- تفقه در دین ، وظیفه برخی از افراد ، جهت تبلیغ دین:
- ۱۷..... ۲-۲-۱- آشنایی با فقه و معنای تفقه:
- ۱۹..... ۲-۲-۲- تفقه در دین یعنی چه؟
- ۲۰..... ۲-۲-۳- لزوم تفقه و شناخت دین از نظر آیات و روایات
- ۲۲..... ۲-۲-۴- احادیث در باب تفقه در دین
- ۲۲..... ۲-۲-۴-۱- اهمیت تفقه در دین
- ۲۳..... ۲-۲-۵- تبلیغ رسالت همیشگی انبیاء الهی در طول تاریخ
- ۲۵..... ۲-۳- مبلغان راستین کیانند؟
- ۲۷..... ۲-۳-۱- شرط پیروزی در تبلیغات
- ۲۸..... ۲-۳-۲- پیام‌ها
- ۲-۴- ضرورت وجود جمعی از اهل ایمان برای تبلیغ ، دعوت به خیر ، امر به معروف و نهی از منکر
- ۲۸..... ۲-۴-۱- "معروف" و "منکر" چیست؟
- ۳۳..... ۲-۴-۲- آیا امر به معروف یک وظیفه عقلی است یا تعبدی؟
- ۳۴..... ۲-۴-۳- اهمیت امر به معروف و نهی از منکر
- ۳۶..... ۲-۴-۴- آیا امر به معروف موجب سلب آزادی است؟
- ۳۶..... ۲-۴-۵- آیا امر به معروف تولید هرج و مرج نمی‌کند؟
- ۳۷..... ۲-۴-۶- امر به معروف از خشونت جدا است؟
- ۳۹..... ۲-۴-۷- پیام‌ها
- ۴۰..... ۲-۴-۸- چند پیام مهم
- ۴۳..... فصل سوم: اصول و مبانی تبلیغ
- ۴۴..... ۳-۱- آشنایی با زبان مردم

۳-۲- شناخت مخاطبان ۴۵

۳-۲-۱- مفهوم مخاطب از دیدگاه اسلامی ۴۶

۳-۲-۲- اصول مخاطب‌شناسی در نهج البلاغه ۴۷

۳-۲-۲-۱- تنوع زیستی و جمعیتی ۴۷

۳-۲-۲-۲- جنسیت ۴۸

۳-۲-۲-۳- سن ۴۹

۳-۲-۲-۴- باورها و اعتقادات ۵۰

۳-۲-۲-۵- درجه آگاهی ۵۲

۳-۲-۲-۶- میزان پذیرش ۵۳

۳-۲-۲-۷- شرایط محیطی و اجتماعی ۵۵

فصل چهارم: اهداف و آثار تبلیغ ۵۸

۴-۱- اهداف تبلیغ ۵۹

۴-۱-۱- احیای انسان ۵۹

۴-۱-۱-۱- دعوتهای اعتقادی: ۵۹

۴-۱-۱-۲- دعوت به تقوا و فضایل اخلاقی: ۶۰

۴-۱-۱-۳- دعوتهای اجتماعی: ۶۱

۴-۱-۲- اتمام حجت: ۶۲

فصل پنجم: شیوه‌ها و محورهای تبلیغ ۶۳

۵-۱- جدال احسن و استفاده از حکمت ۶۴

۵-۱-۱- بحثی درباره سه روش تربیتی حکمت، موعظه و مجادله ۶۵

۵-۱-۲- حکمت و برهان ۶۶

۵-۱-۲-۱- برهان وجوب و امکان ۶۹

۵-۱-۲-۲- برهان نظم ۶۹

۵-۱-۲-۳- برهان تمانع ۶۹

۵-۱-۲-۴- برهان امکان اعاده ۶۹

۵-۱-۳- جدل ۷۰

- ۷۰ ۵-۱-۳-۱- جدال به باطل
- ۷۰ ۵-۱-۳-۲- جدال به احسن
- ۷۶ ۵-۲- مقایسه کردن
- ۷۷ ۵-۳- تاکید بر مشترکات
- ۷۹ ۵-۴- تهییج عواطف
- ۸۲ ۵-۴-۱- طرح پرسش و برانگیختن وجدان مخاطب
- ۸۴ ۵-۵- تبلیغ عملی
- ۸۷ ۵-۵-۱- نکوهش تبلیغ بی عمل
- ۹۰ فصل ششم: ویژگی های مبلغ
- ۹۳ ۶-۱- برخورداری از فضایل اخلاقی:
- ۹۳ ۶-۱-۱- اخلاص:
- ۹۴ ۶-۱-۲- شجاعت:
- ۹۵ ۶-۱-۳- دارای سعه صدر و استقامت:
- ۹۹ ۶-۱-۴- صبر و شکیبایی:
- ۱۰۰ ۶-۱-۴-۱- صبر و توکل دو بال نیرومند
- ۱۰۱ ۶-۱-۵- نرمخویی و مدارا:
- ۱۰۱ ۶-۱-۶- تواضع:
- ۱۰۱ ۶-۱-۷- آراستگی ظاهر:
- ۱۰۲ ۶-۲- درسهایی برای مبلغان
- ۱۰۲ ۶-۲-۱- تقدم جنبه انذاری دعوت
- ۱۰۳ ۶-۲-۲- سخت کوشی در تبلیغ
- ۱۰۳ ۶-۲-۳- استفاده از روشهای گوناگون
- ۱۰۴ ۶-۲-۴- زنده کردن روح امیدواری

۱۰۴..... یادآوری آیات و نعمتهای خدا ۶-۲-۵

فصل هفتم: آسیب شناسی تبلیغ ۱۰۶

۱۰۷..... آفات تبلیغ ۷-۱

۱۰۷..... بسنده کردن به تبلیغات عمومی ۷-۱-۱

۱۰۷..... اطلاع کلام ۷-۱-۲

۱۰۷..... خشونت در گفتار ۷-۱-۳

۱۰۸..... تعمیم و کلی گویی ۷-۱-۴

۱۰۸..... خطاب های عتاب آلود و تحقیر شنوندگان ۷-۱-۵

۱۰۸..... خود فراموشی ۷-۱-۶

۱۰۹..... سخنان باطل و ناروا ۷-۱-۷

۱۱۰..... تحلیل های غلط ۷-۱-۸

۱۱۱..... تحریف معارف ۷-۱-۹

۱۱۲..... اوهام، خرافات و سنت های ناروا ۷-۱-۱۰

۱۱۲..... غرور ۷-۱-۱۱

۱۱۳..... ناتوانی علمی برخی از مبلغان ۷-۱-۱۲

۱۱۳..... وابستگی مالی به افراد ناصالح ۷-۱-۱۳

۱۱۴..... پرگویی ۷-۱-۱۴

۱۱۵..... تندخویی و زود رنجی ۷-۱-۱۵

۱۱۶..... دامن زدن به اختلافات ۷-۱-۱۶

۱۱۶..... ساده لوحی، زود باوری و اعتماد به همه ۷-۱-۱۷

۱۱۶..... نفوذ غیرخودی ها و ناهلان ۷-۱-۱۸

۱۱۹..... فقدان ایمان و هدف و هراس از شرایط ۷-۱-۱۹

۱۲۲..... نتیجه گیری ۱۲۲

۱۲۶..... فهرست منابع ۱۲۶

۱۲۶	کتابها
۱۳۰	سایت های مورد استفاده
۱۳۱	مجلات پژوهشی
۱۳۱	نرم افزارها
۱۳۱	سخنرانی ها

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱-۱- کلیات تحقیق

۱-۱-۱- بیان مسئله و تعیین قلمرو آن

رسالت انبیاء ابلاغ پیام الهی به مردم است که از طریق تبلیغ صورت می‌گیرد و تبلیغ یعنی دعوت به پذیرش یک آئین یا مسلک و یا انجام یک عمل. تبلیغ نقش اساسی در آموزش و ایمان بشر دارد از دیر زمان انسان‌ها برای ابلاغ پیام‌ها ترویج سنت‌ها از تبلیغ استفاده می‌کردند. انبیاء الهی نیز برای ابلاغ پیام خداوند و دعوت مردم به ایمان و عمل صالح از ابزار تبلیغ استفاده می‌کردند. روشهای تبلیغی، ابزار تبلیغ، شرایط زمانی و مکانی تبلیغ و ویژگی‌های مبلغ تأثیر بسزایی در اثرگذاری تبلیغ دارد. همانطور که قرآن در همه زمینه‌ها الگو و هادی بشر است در زمینه تبلیغ، کیفیت و شرایط آن توصیه‌هایی به پیامبران ارائه کرده که به تبع آن مبلغین دینی باید به آن توجه کنند. برای درک امر تبلیغ، شرایط، ویژگی‌ها و راهکارهای تبلیغی باید به آیات مربوط به تبلیغ خصوصاً آیه ۳۹ سوره احزاب مراجعه شود جهت تحقق این امر باید به نظرات مفسران در خصوص این آیات مراجعه کرد.

۱-۱-۲- سوالات تحقیق

۱-۱-۲-۱- سؤال اصلی

مفسران معاصر چه دیدگاهی در خصوص آیات تبلیغ دارند؟

۱-۱-۲-۲- سؤالات فرعی

۱. آیات ناظر بر اهمیت و جایگاه تبلیغ از دیدگاه مفسران معاصر کدامند؟
۲. از نظر مفسران معاصر آیاتی که اصول و مبانی تبلیغ را بیان می‌کنند کدامند؟
۳. از دیدگاه مفسران معاصر آیاتی که ناظر بر اهداف و آثار تبلیغ هستند کدامند؟

۴. از دیدگاه مفسران معاصر چه آیاتی بر روش ها و محورهای تبلیغی پیامبران دلالت دارند ؟
۵. آیاتی که اوصاف مبلغان دینی را بیان می کنند از نظر مفسران معاصر کدامند ؟
۶. مفسران معاصر چه دیدگاهی نسبت به آیات مرتبط با آسیب شناسی تبلیغ دارند ؟

۳-۱-۱- فرضیه تحقیق

۱. آیات بسیاری بر اهمیت و جایگاه تبلیغ اشاره دارند که اهم آنها عبارتند از : آیه ۱۲۲ سوره توبه ، آیه ۱۰۴ سوره آل عمران و . . .
۲. اصول و مبانی تبلیغ در آیاتی از قبیل : آیه ۴ سوره ابراهیم ، آیه ۲۹ و ۳۰ سوره نجم و . . . بیان شده است.
۳. تبلیغ دارای اهداف و آثاری است که در قرآن آیات : ۵۱ سوره انعام ، ۳۱ سوره احقاف ، ۳۶ مریم و ... ناظر بر آن می باشند.
۴. آیاتی چند شیوه ها و محورهای تبلیغی پیامبران را تبیین می کنند مانند : آیه ۱۲۵ سوره نحل ، آیه ۵۴ سوره بقره ، آیه ۴۲ سوره غافر ، آیه ۶۵ سوره اعراف ، آیه ۱۶ سوره عنکبوت و . . .
۵. مبلغان دینی برای مؤثر واقع شدن امر تبلیغ باید از ویژگی های خاصی از جمله : خشیت از خداوند ، اخلاص ، فصاحت ، شجاعت و . . . برخوردار باشند که در قرآن به آنها اشاره شده است .
۶. طبق دیدگاه مفسرین معاصر آسیب هایی مانند : دنیا طلبی ، عدم شناخت صحیح مخاطب ، نداشتن شناخت صحیح از فضای تبلیغی و . . . امر تبلیغ را تهدید می کند که آگاهی و شناخت مبلغ را نسبت به آنها ضروری می نماید.

۴-۱-۱- اهداف و فوائد تحقیق

- هدف اصلی پرداخت هر چه بیشتر به امر تبلیغ با محوریت آیات قرآن که در عصر حاضر مورد غفلت واقع شده است.
- تبیین شیوه ها و اصول تبلیغی در پرتو قرآن.
- آگاهی بخشی به مبلغین برای استفاده صحیح از شیوه ها و ابزارهای تبلیغی.
- استفاده در حوزه های علمیه ، مراکز تخصصی تبلیغ و مراکز آموزشی از قبیل دانشگاهها ، مدارس و نهادهای متولی امر تبلیغ مانند سازمان تبلیغات، اوقاف و اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۵-۱-۱- پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش:

در خصوص امر تبلیغ تلاشهای علمی فراوانی شده است . تمام مفسرین در تفسیر آیات تبلیغ به این موضوع پرداخته اند و به طور کلی اهمیت و ضرورت تبلیغ را یادآور شده اند و در برخی از آنها به شیوه های تبلیغ و شرایط آن نیز اشاره شده است اما در زمینه موضوع فوق تحقیق مستقل و جامعی صورت نگرفته است . عمده کتابهایی که در این زمینه تألیف شده است به اصل تبلیغ ، شرایط و راهکارهای تبلیغی پرداخته اند و نهایتاً توصیه هایی در زمینه استفاده از ابزارهای تبلیغی به مبلغین داشته اند که در این کتب یا پراکنده گویی صورت گرفته یا به اصل کلی تبلیغ پرداخته اند و یا به یک بعد اشاره نموده اند . ولی در این پژوهش امر مقدس تبلیغ از منظر قرآن و دیدگاه مفسران معاصر مورد بررسی قرار می گیرد تا مبلغان دینی با آگاهی بیشتری در عرصه تبلیغ قدم بردارند و کلام آنها در جان مخاطب اثر بگذارد.

۲-۱- مفاهیم و اصطلاحات

۱-۲-۱- تبلیغ در لغت